

Offiserbladet 5/1970

Våpenstillstandsavtalen av 10. juni 1940

Pseudonymet *Offiser* drøfter i denne artikkel våpenstillstandsavtalen i Norge av 10 juni 1940 i lys av den rettssak som verserte for Oslo byrett ifjor høst mellom Sverre Løberg og Hans Jacobsen.

I en senere artikkel vil han ta for seg den Kongelige Resolusjon av 10 juni 1949 i lys av forannevnte rettssak.

I.

Innledning.

Våpenstillstandsavtalen av 10/6. 1940 og omstendighetene omkring den ble ifjor aktualisert gjennom en rettssak som verserte for Oslo byrett. Saken er i vår endelig avgjort av Høyesterett, som har opprettholdt byrettens dom.

Den del av saken som gjaldt avtalen ble etter min oppfatning feilaktig fremstilt både i rettssalen og i den norske presse, uten at jeg derved vil beskyldte alle parter for potensielle historieforskere. Problemstillingen var nemlig satt opp i det imaginære plan. Den ene part hevdet at Norge ved avtalen kapitulerte, hvilket den andre part prøvde å motbevise. Ordet «kapitulasjon» var imidlertid den komplekse enhet hos begge parter.

Våpenstillstand.

I «Reglement angående landkrigens lover og sedvaner» er det nyttet to begreper som rettslig sett har noen interesse i denne forbindelse:

(1) overgivelse, som er identisk med kapitulasjon, og

(2) våpenstillstand.

Det som skjedde i 1940 var at det ble inngått en våpenstillstandsavtale mellom Norge og Tyskland.

Avbryter en våpenstillstandsavtale krigsoperasjonene?

Ja, det er akkurat det den gjør.

Var Norge i krig med Tyskland etter 10/6 1940?

Nei.

Andre svar kan i henhold til Landkrigsreglementet ikke gis på ovennøynte spørsmål. Og hvis den norske regjering av i dag mener noe annet med en våpenstillstandsavtale, så bør den orientere landets offiserstand om det, for slik lærer vi offiserer at en våpenstillstandsavtale skal forstås. Hvis varigheten av avtalen ikke er fastsatt, kan de krigførende parter når som helst gjenoppta operasjonene forutsatt at fienden underrettes med avtalt frist.

Her er det den store begrepsforvirring kommer inn i bildet. I avtalen av 1940 var det angitt en varighet: så lenge Tyskland var i krig, dvs inntil 8/5 1945. (Pr denne dato trådte avtalen ut av kraft. Og det var unødvendig for Norge å gjenoppta operasjonene).

Venn eller fiende.

Men det ligger i selve krigslovens bokstav at den annen part fortsatt er *fiende* selv om krigsoperasjonene opphører. Da tyskerne okkuperte Norge, ble de ikke derved våre allierte eller venner, men de overtok all myndighet på den *fiendtlige* stats område, dvs Norge.

La det derfor være sagt slik det egentlig var:

Norge inngikk en våpenstillstandsavtale med Tyskland fra 10/6 1940 og inntil så lenge Tyskland var i krig (dvs med England og Frankrike). Avtalen var alminnelig i motsetning til lokal. Regjeringen forlot landet og ga derved fra seg all myndighet over det norske folk og rike. Regjeringens myndighet gikk over til okkupasjonsmakten Tyskland. (Det samme hadde sannsynligvis skjedd om regjeringen hadde blitt i landet).

Alminnelig eller lokal våpenstillstand.

Under krigens forløp hadde divisjon etter divisjon overgitt seg (kapitulert), tilslutt var det bare 6. divisjon som var inntakt. Denne divisjon kapitulerte som den siste kjempende norske enhet den 9/6 1940 på Spiankup ved Bjørnefjell. Divisjonen var ved kapitulasjonen representert ved oberstløytnant Wrede-Holm, og den tyske divisjon ved sjefen, generalloytnant Dietl.

Det fremgår av avtalen at det var en kapitulasjonsavtale, dvs overgivelse. Derved var i realiteten krigen slutt. Det som gjensto var nu å inngå en formell og reell avtale mellom den tyske overkommando i Norge og den norske overkommando. Dette skjedde den 10/6 1940 i Trondheim, hvor den norske overkommando var representert

ved oberstløytnant Roscher-Nielsen og den tyske ved oberst Buschenhagen. Den avtale disse offiserer underskrev var en våpenstillstandsavtale, noe som tydelig fremgår av avtalens tekst. En kapitulasjonsavtale var unødvendig den 10/6 1940 siden alle norske styrker allerede hadde kapitulert. At avtalen var alminnelig og ikke lokal fremgår både av avtalens tekst, og av gjennomføringen av den. Avtalen ble gjennomført over hele Norge, ikke bare i Nord-Norge som var 6. divisjons ansvarsområde. Jevnfør forøvrig følgende paragrafer:

- § 1 *Samlige* norske stridskrefter legges våpnene ned.
- § 2 *Den norske overkommando* (ikke 6. divisjon) overgir de tyske krigsfanger.
- § 3 *Den norske overkommando* (ikke 6. divisjon) sørger for at alle våpen legges ned.

Slutning.

Da våpenstillstandsavtalen av 10/6 1940 bare har historiske interesse for oss offiserer (qua offiserer) kan vi overlate den til Krigshistorisk avdeling. Men da dens konsekvenser som resulterte i Kongelig Resolusjon av 10/6 1949, har en meget sentral plass i enhver offisers bevissthet, kan det ha en viss interesse å gå noe dypere i materien, for å klarlegge offiserenes ansvar og plikter i en eventuell tilsvarende situasjon. En situasjon vi håper å unngå, men som vi er forpliktet til å forberede oss på.

II.

En ting er hva oberst Buschenhagen og oberstløytnant Roscher-Nielsen må-

100434

te mene om den avtale de underskrev den 10/6 1940. En annen ting, og det som har interesse for oss andre, er avtalens ordlyd. Hva de to nevnte herrer mente kan dog være av verdi for offiserer som senere etter ordre inngår en slik avtale. Da underskrivernes oppfatning er såvidt forskjellig, må vi trekke den erfaring at en slik avtale må være så klinkende klar at den ikke kan misforstås. Uklarhet kan få uanede konsekvenser for personer som oppfatter avtalen på en annen måte enn underskriverne. Men en slik avtale må ikke være gjenstand for forskjellige fortolkninger. Den må være ABC og ikke yxy. Hva general Roscher-Nielsen som vitne sa i retten ble referert i dagspressen, og tør være kjent. General Buschenhagens brev som ble fremlagt i retten, er imidlertid ikke offentliggjort i den samme presse. Jeg tør derfor gjengi dette brev *in extenso*:

Erede herr H. S. Jacobsen!

I anledning av Deres brev av 12/10 1963 skal jeg få meddele Dem følgende: Deres besøk hos general von Falkenhorst i september 1940 kan jeg dessverre ikke huske. Men jeg er rede til å svare Dem på Deres spørsmål.

1) Herr Sverre Hartmanns anskuelse, som han har offentliggjort i tidsskrifter «Vi Menn», at også jeg var av den oppfatning at det ved kapitulasjonen av juni 1940 bare dreiet seg om en innskrenket (beskränkt) kapitulasjon, er denne form feilaktig og hviler på en misforståelse.

2) Min erindring som sjef for de tyske Norgestroppers generalstab i 1940 er tvertimot:

a) Etter general Ruge's kapitulasjonstilbud av 8/6 40 fant det først sted en lokal våpenstillstands- og kapitulasjonsforhandling mellom parlamentærer fra den 6. norske divisjon og kommandøren for 3. tyske Geb. Divisjon, generalløytnant Dietl, ved Narvik. De hadde det i første rekke påtrengende formål å gjøre slutt på kamphandlingene i Nord-Norge.

b) Hovedkapitulasjonsforhandlingen fant sted 10/6 40 i Trondheim. Ved denne forhandling ventet den tyske overkommando at de norske forhandlere ville legge avgjørende vekt på at trass i innstillingen av kampene på norsk territorium vedvarte krigen mellom Tyskland og Norge. I den retning talte den omstendighet at norske sjø- og luftstridskrefter hadde forlatt Norge sammen med de allierte. Denne formodning ble uttalt i en melding fra den tyske overkommando i Norge til Oberkommando der Wehrmacht 10/6 40 om morgenen.

c) I hovedforhandlingen mellom meg og den befullmektige representant for den norske overkommando, oberstløytnant Roscher-Nielsen, som begynte 10/6 40 middag i Hotel Britannia i Trondheim og ble avsluttet med begges underskrift henimot kl 17, spilte den ventede norske innsigelse om at krigen mellom Tyskland og Norge gikk videre ingen rolle. Dette problem fant derfor heller ikke noe nedslag i kapitulasjonsavtalen.

Omstridt i lengre tid var bare det fra tysk side for løslatelse fra krigsfangenskapet krevde æresord fra de

norske yrkessoldater om i den krig ikke påny å gripe til våpen mot det tyske rike eller dets forbundne.

Grunnen til nølingen hos de norske forhandlere med å gå med på dette krav var etter hva jeg bestemt erindrer imidlertid ikke spørsmålet om handlingsfrihet for tilfelle av fortsettelse av krigen utenfor Norge, men problemet med levebrødet for yrkessoldatene, idet de ved frigivelse fra fangenskapet og demobilisering, henholdsvis oppløsning av den norske hær, ville stå der uten midler.

d) Teksten til § 1 i kapitulasjonsavtalen lyder klart og tydelig: «Samtlige norske stridskrefter nedlegger våpnene og skal ikke ta dem opp igjen så lenge den nåværende krig varer hverken mot det tyske Rike eller dets forbundne.»

Mot ordlyden «samtlige norske stridskrefter» (die gesamten norwegischen Streitkräfte) roiste oberstløytnant Roscher-Nielsen ingen innvendinger. Han krevet heller ikke, trass i proklamasjonen til kong Haakon ved hans avreise til England om at han ville føre krigen videre utenfor landegrensene, at det bak «die Streitkräfte» ble tilføyet innskrenkningen «i Norge». Like lite krevet han unntagelse for eventuelle norske frivillig-enheter i England.

e) Kort tid etter avslutningen av kapitulasjonen i Trondheim traff jeg nok en gang sammen med oberstløytnant Roscher-Nielsen og den i mellomtiden til general Ruge utsendte tyske forbindelsesoffiser i Narvik til drøftelse av tekniske spørsmål i kapitulasjonsavtalen. Herunder ble det ikke meddelt noen inn-

vendinger fra general Ruge mot ordlyden i kapitulasjonsavtalen.

f) Etter min oppfatning fremstiller ordlyden i kapitulasjonsavtalen en klar folkerettslig forpliktelse for samtlige norske stridskrefter til å nedlegge våpnene og ikke ta dem opp igjen i den pågående krig. Om bare en lokal betydning av avtalen kan det ikke være tale.

Åpent sto spørsmålet hvorvidt general Ruge var villig og istand til å gjennomføre kapitulasjonen hos alle de forhånden værende norske militærenheter, og om nordmenn som befant seg i utlandet ville føle seg bundne av kapitulasjonen.

g) En avskrift av originalteksten til «Militärische Kapitulation Norwegens am 10. Juni 1940, 17 Uhr» befant seg i det politiske arkiv til det tyske utenriksdepartement. Det er trykket i dokumentarverket til professor Walther Hubatsch «Die Weiser-Übung» (Side 249/550).

Det forekommer meg hensiktsmessig, hvis det ikke allerede har skjedd, å høre også oberstløytnant Roscher-Nielsen når det gjelder spørsmålene:

3) Jeg ber inntrengende om at mine foranstående opplysninger bare betraktes og utnyttes som bidrag til den historiske forskning, og at de på ingen måte uten mitt samtykke offentliggjøres for eksempel i tidsskrifter eller lignende.^{*)} Jeg ber også om at mitt navn

^{*)} General Buschenhagen har senere i brev av 2/3 1969 gitt tillatelse til at hans brev av 18/10 1963 ble benyttet som hans vitneutsagn i byretten.

Brevet er derfor dokumentert, og retten har ingen innvendinger mot at det offentliggjøres.

ikke blir trukket frem i den offentlige diskusjon.

I tillit til Deres fairness i denne henseende hilser jeg Dem med høyaktelse
E. Buschenhagen (sign).

Jeg vil kommentere Roscher-Nielsens vitneutsagn, som forøvrig er meget interessant:

Vitnet: Innrømmer at han hadde sine fullmakter fra general Ruge (forsvarssjefen) som igjen hadde sine fra den norske regjering.

Merknad: Slik fullmakt var unødvendig hvis det gjaldt kapitulasjon eller våpenstillstand for 6. divisjon. Derimot var den nødvendig for den avtale som ble inngått.

Vitnet: «Kapitulasjonsforhandlingene hadde intet med en fredstraktat å gjøre.»

Merknad: Nei, det er det heller ingen som har hevdet. Fredstraktat er noe helt annet enn en kapitulasjonsavtale eller våpenstillstandsavtale.

Vitnet: «Som tolk hadde vi en sonderjyde, eller muligens schleswig-holsteiner, men hans norsk var verre enn mitt tysk, så forhandlingene fortsatte på tysk.»

Merknad: Kanskje språkvansker har ført begge parter bak lyset? Ble det gjort innsigelser mot tolken, og hvorfor ble det ikke hentet en ny? Det fantes vel i Trondheim personer som kunne snakke korrekt tysk og norsk. Her setter jeg bare et lite spørsmålstegn.

(Den tanke at oberstløytnant Roscher-Nilsen og oberst Buschenhagen bevisst forsøkte å lure hverandre ser jeg helt bort fra. Dertil var det for meget av offiseren i dem begge to).

Vitnet: «Ville De tro at en alminnelig oberstløytnant ble sendt avsted for å forhandle om et lands endelige kapitulasjon?»

Merknad: Vitnet var ingen alminnelig oberstløytnant. Han var general Ruges befullmektigede (og Ruge hadde sine fullmakter fra den norske regjering.) Det forpliktet. Oberstløytnant Roscher-Nilsen var forøvrig en fremragende generalstabsoffiser, på «vei oppover», og endte sin karriere som generalmajor. Det synes ikke noe betenkelig at en slik offiser ble sendt. Tyskerne var representert ved en oberst. Det gjaldt forøvrig ikke et lands endelige kapitulasjon.

PS.

Jeg setter ikke mitt navn under denne artikkel, da vi offiserer reellt sett ikke nyter de samme fordeler av ytringsfriheten som andre samfunnsborgere. Men jeg er villig til å ta en rettsak både mot Sverre Løberg og Hans Jacobsen om hva som skjedde i 1940, for om det har de begge to gale oppfatninger. De kan få oppgitt mitt navn under forutsetning av at de ikke offentliggjør det før de anlegger sak mot meg.

D.S.